

#2 Dikle: šele čeče in že po svetu

V koncu 19. stoletja se je začela šeriti industrializacija an v velikih mestih se je standard življenja vzdignu, v Nediških dolinah pa je bila velika revščina. Takuo mesta so rasla, tu je bilo nimar manj ljudi. Na adni strani je bilo puno diela, na drugi tarpljenje an pomanjkanje brez adne alternative. An takuo je šlo naprije do sedemdestih liet priješnjega stoletja. Zatu je paršlo do ženske emigracije, ki je bila potrebna za preživiet, an mlade žene so ratale dikle.

Ni bilo nič novega, saj so že stoletja priet žene hodile dielati po hišah, v sosiedne buj bogate družine, pruoti koncu 19. stoletja so začele hoditi v Tarst an bližnje kraje dielati ku dikle, hodile so dielati po hišah, dojit an skarbiele za otroke. Po parvi svetovni vojki je tuole se je gajalo nimar buj pogostu v naših dolianh an od duoma so odhajale zlo mlade čeče, malomanj čičice, hodile so deleč v mesta ku Napoli, Milan, Firenze, Torin, buj pozno tudi v juške dežele, v Belgijo, Francijo an Švicero.

Če kjer se rodiš nie obedne druge poti, je treba iti za pomagat sam sebe an družini. "Obedna se ni vprašala: grem al ne grem. Trieba je bilo iti an konac, vse so šle". Zatu v začetku 20. stoletja žene an možje so odhajali brez se nič vprašati, zatu so čičice rasle an lepuo viedle, de priet al potle bojo muorle iti. Je bilo normalno. Nie bilo takrat googla ali interneta, s katerim lahko letiš po cielem svietu brez se ganiti od duoma. Vič ku kajšna ni nikdar priet videla vlaka, med potjo je parvič videla, "kuo so drevi letal zad za njim", zak se niso priet nikoli peljale takuo hitro. So govorile po sloviensko an v tistem buogem italijanskem iziku, ki so se ga navadle v petih lietih šuole, kajšna ni bila priet še v Čedadu ne. Šele čičice so stopile na vlak za iti v nepoznane kraje, za dielati v nepoznanih družinah, v indstrializiranih mestih, ki so bile drug sviet, še sienca ne od tistega, ki so ga pustile doma. Bile so ustrašene, so se bale, pa vseglh so šle, zak so viedele, de muorajo.

Takuo mlade čeče, ki so doma pomagale dielati na puoju, so ratale dikle, kuharce, so varvale otroke an dielale vse drugo, kar je bilo potrebno. Od življenja na vasi, kjer so kupe s te stari, noni an kakih pet bratru spali vsi kupe v adni kambri, so se znajdle v kaki majhni kamrici bogate miestne družine. Šle so od duoma ku otroc an hitro so muorle zrasti, ratati žene an dieluke.

Sigurno ni bila za mlade Benečanke parva želja iti dielati za diklo. Če bi mogle, bi rajš šle dielati v kako fabriko, bile pa so vseglh rade živiet v liepih an toplih hišah, potle, ko so njih otroške lieta preživiele z dielam na kimetiji, naj je bluo lepuo al pa slavo vreme. V mestih se jim je odparu nuov sviet, čeglih jim ni bilo nimar lahko, navadle so se guoriti po italijansko, se oblačiti, se lepuo obnašati. Kajšna od njih s cajtam je ratala ekonomsko samostojna, kar se ni moglo do takrat še misliti ne.

Navadle so se čedit an pospravjat velike hiše, kajšankrat so parvič videle armar – doma so tenkrat imiel samuo na palco za obšešat tiste malo obliek, ki so jih imiel, - so nucale hladilnik (doma ga nie bilo trieba, sa nieso imieli ki dat notar), kajšne še pralni stroj (kaka tehnologija!).

“An kar san paršla tu ašensor san jala: kaka mikena hiša je!”

Od jutra do večera so čedle pode, pobierale prah, prale gvant, hodile v butigo, so kuhale, nosile na mizo an sparjemale, kar jih je kajšan paršu gledat njih gaspodarje, an če so bili v družini otroc so skarbiele an za nje. Vse tuole so se muorle navasti dielati, niso znale, zak doma so njih mame vse tuole dielo opravle. Kar so znale, pa v miestu ni šlo pru: podi so bili drugač, tiste kar so kuhale nieso nikdar priet ne videle ne pokušale. Mimo tega so se muorle pravo obnašat an oblačiti.

Kar so se vračale damu za zasluženo počivat, njih mame so videle v njih drugačne žene, bile so elegantne an so mislile, de v miestu so imiele gasposko življenje. V resnici so jih sfrutali an le malo spoštovali, takuo njih gaspodarji ko ljudje v miestu. Za Cierku an vasnjane doma so bili njih odparta mentaliteta an obnašanje nemoralni an naobarni. Slovienski ljudje doma so se bali, de se asimilirajo. Bile so pa emarginirane, zak so bile dikle an še povarhu žene, ne zak so bile Slovienke. Po drugi strani pa so vsi viedeli, de njih dielo je bilo potriebno za preživetje skupnosti, v kateri so se rodile, saj so pošiljale damu vse ali malomanj vse, kar so zaslužile. Ker so vsi tuole zastopili, so začeli drugač gledati njih dielo an življenje an tudi njih ekonomsko samostojnost.

Dikle niso nikdar bile fraj žene an totalno samostojne, tuole dielo pa jim je opdarlo pot za iti uon iz Nediških dolin, spoznati nove navade, brati bukva, ki jih priet niso poznale, spoznati m iesta an njih kulturne posebnosti, pokušati nove jedila. Vse tuole sevieda s težkim dielam, s samuo malo ur fraj v tiednu an zelo malo konsiderane. Puno od njih se je varnilo damu – ja zak za vse je dielo bilo samuo za kako lieto – z buj jasno zaviednostjo o samih sebe an o svetu.

Marija Miorelli in Dora Ciccone sta poskrbeli za urejanje besedila.

Iole Namor je besedila prevedla v narečje, Aljaž Škrlep pa je poskrbel za snemanje in montaža epizod, ki jim lahko prisluhnete tukaj: iskbenecija.eu/dikle-zgodovina-spominov/.

Besedila, ki so jih za nas prebrala Katja Canalaz, Cecilia Blasutig, Stefania Rucli in Sara Simonicig, so nastala v sklopu raziskave, ki jo je za svojo diplomsko nalogo, posvečno diklam, opravila Marija Miorelli.

DIKLE Zgodovina spominov | Dalla memoria alla storia je projekt Inštituta za slovensko kulturo, pri katerem so sodelovali: Večstopenjska Šola Pavel Petričič, Center za kulturne raziskave, Zavod za slovensko izobraževanje, Kulturno Društvo Ivan Trinko, Študijski center Nediža, Robida, Slovenci po Svetu, Kobilja glava in Občina Sovodnje.

Projekt je nastal s podporo Urada Vlade republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu in Avtonomne dežele Furlanije Julijske krajine (3. odst. 22. člena DZ 26/2007).